

<http://dx.doi.org/10.16926/sn.2022.18.07>

Received: 15.06.2022

Accepted: 30.09.2022

GABRIELA DUDEK-WALIGÓRA

<https://orcid.org/0000-0001-7951-8870>

(Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Kraków)

e-mail: gabriela.dudek@uj.edu.pl

ŚRODKI RETORYCZNE W ORĘDZIU PREZYDENTA ANDRZEJA DUDY Z DNIA 24 LUTEGO 2022 ROKU

Jak cytować [how to cite]: Dudek-Waligóra, Gabriela. „Środki retoryczne w orędziu prezydenta Andrzeja Dudy z dnia 24 lutego 2022 roku”. *Studia Neofilologiczne. Rozprawy Językoznawcze*, vol. 18, 2022, ss. 113–129.

Rhetorical Devices in President Andrzej Duda's speech of 24 February 2022

Abstract

The purpose of this article is to present the rhetorical means in the speech of the President of Poland, Andrzej Duda, of February 24, 2022. The title speech is one of the messages delivered in crisis states and was broadcast in response to the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine. The conducted analysis showed that the most frequently used rhetorical mechanisms in the examined text are repetitions, of which six types were counted. The use of metaphors (artifact and sociomorphic), rhetorical question with enumeration and rhetorical definition was also observed. The rhetorical means used facilitate the reception and memorization of the most important transmitted content. They also make the speech pathos, imaginative and emotional.

Keywords: political linguistics, political discourse, political speech, rhetorical devices, rhetorical figures, rhetorical tropes.

Abstrakt

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie środków retorycznych obecnych w orędziu Prezydenta Polski Andrzeja Dudy z 24 lutego 2022 roku. Ukazane wystąpienie należy do orędzi wygłaszanych w stanach kryzysowych i zostało wyemitowane w reakcji na zbrojną agre-

sję Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Przeprowadzona analiza wykazała, że najczęściej stosowanymi mechanizmami retorycznymi w badanym tekście są powtórzenia, które można podzielić na sześć typów. Zaobserwowano również wykorzystanie metafor (artefaktu i socjomorficznej), pytania retorycznego z wyczeniem oraz definicji retorycznej. Użyte środki retoryczne ułatwiają odbiór i zapamiętanie najważniejszych przekazywanych treści. Nadają też orędziu patetyczności, obrazowości i emocjonalności.

Słowa kluczowe: politolingwistyka, dyskurs polityczny, orędzie, środki retoryczne, figury retoryczne, tropy retoryczne.

1. Wprowadzenie

Czwartek 24 lutego 2022 roku zapisze się na kartach historii Europy jako data bezprecedensowej, szokującej napaści zbrojnej Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Władze Rosji rozpoczęły działania wojenne od ataków na ukraińską infrastrukturę wojskową. To dramatyczne wydarzenie musiało wywołać natychmiastową reakcję polityków najwyższych szczebli, w szczególności z krajów sąsiadujących z Ukrainą. Z orędziem do narodu wystąpił urzędujący Prezydent Polski Andrzej Duda.

Wystąpienia działaczy politycznych nieprzerwanie znajdują się w centrum zainteresowania politolingwistyki¹. Niniejszy artykuł koncentruje się na właściwościach orędzia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Analiza ma na celu ukazanie retorycznych osobliwości przywołanego przemówienia, wygłoszonego w historycznym momencie zbrojnego ataku w naszym najbliższym sąsiedztwie. W obliczu nadzwyczajnej sytuacji rozpoczęcia szeroko zakrojonych działań wojennych u granic Polski dokładne zbadanie i przedstawienie środków retorycznych we wskazanym tekście wydaje się aktualnym i ważnym zadaniem naukowym.

Należy podkreślić, iż orędzie Prezydenta RP z dnia 24 lutego 2022 roku, podobnie jak poprzednie orędzia, zostało przygotowane i wyemitowane w stacjach telewizyjnych w formie zapisu wideo. Nagranie to wraz ze stenogramem, którym posłużono się podczas przeprowadzenia analizy w tym artykule, jest dostępne również na oficjalnej stronie internetowej Prezydenta Polski². Analiza nie obejmuje jednak komunikacji niewerbalnej i strony dźwiękowej nagrania wideo.

---

¹ Por.: „[termin *politolingwistyka*] oznacza dyscyplinę lingwistyczną zajmującą się badaniem języka politycznego, a zatem języka polityki i języka polityków” (Sojda 95).

² Adres strony internetowej z nagraniem orędzia: <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/oredzie-prezydenta-rp,49375> [30.04.2022]. Adres oficjalnej strony Prezydenta RP: <https://www.prezydent.pl/> [30.04.2022].

2. Orędzie jako gatunek dyskursu politycznego

Na początku badania wymagane jest dokonanie odpowiednich uściśleń terminologicznych. Odnotujmy w pierwszej kolejności, że pod wieloznacznym terminem *dyskurs* rozumiemy „językowe wyrażenie określonej praktyki społecznej, uporządkowane i usystematyzowane użycie języka, za którym stoi specyficzna, uwarunkowana ideologicznie i społecznie, mentalność” (Чернявская 3)³.

Dyskurs polityczny z kolei w publikacjach naukowych posiada szerokie i wąskie ujęcia (Маслова 44). Szerokie podejście zakłada, że dane zjawisko obejmuje takie formy komunikowania, w których do sfery polityki odnosi się co najmniej jedna składowa – nadawca, odbiorca lub treść komunikatu (44). Wąskie ujęcie natomiast ogranicza dyskurs polityczny do wariantu dyskursu dotyczącego władzy – jej zdobycia, sprawowania oraz utrzymania (44). Mając na uwadze specyficzny materiał do analizy, który, jak już zaznaczono, stanowi orędzie prezydenta Andrzeja Dudy z dnia 24 lutego 2022 roku, w tym artykule przyjmujemy wąską koncepcję dyskursu politycznego. Tym samym dyskurs polityczny definiujemy jako typ dyskursu odnoszący się do rządzenia państwem.

Nadmieśmy także, że „Gatunki mowy są to względnie trwałe pod względem tematycznym, kompozycyjnym i stylistycznym wzorce wypowiedzi” (Bartmiński 15). Kształtowanie się gatunków zależy od funkcji oraz specjalnych cech w poszczególnych obszarach komunikacji (Bartmiński, Niebrzegowska-Bartmińska 136). Na podkreślenie zasługuje również to, że gatunek stanowi realizację konkretnego typu dyskursu (Grzmil-Tylutki 45)⁴.

W literaturze przedmiotu odnajdziemy też uściślający termin *gatunek wypowiedzi politycznej*, por.:

Gatunek wypowiedzi politycznej (przekazu politycznego) to stosunkowo trwałe pod względem treści politycznej, ponadto kompozycji (budowy) i stylu typ wypowiedzi, ukształtowany w zależności od funkcji (główne funkcje: informacyjna, perswazyjna) oraz sytuacji użycia (przede wszystkim oficjalnej) (Fras 118).

³ W niniejszym artykule z języka rosyjskiego tłumaczyła autorka. Przywołany cytat w oryginale brzmi: „языковое выражение определенной общественной практики, упорядоченное и систематизированное использование языка, за которым встает особая идеологически и социально обусловленная ментальность” (Чернявская 3). Szerzej o koncepcjach i źródłach teorii dyskursu w lingwistyce zob. np.: Duszak; Sławkowska; Labocha; Noińska, „O źródłach wieloznaczności pojęcia *dyskurs* w językoznawstwie”; Czachur; Макаров; Горбунов; Кожемякин i Полонский.

⁴ Szczegółowo o pojęciu gatunku i badaniach nad różnorodnością gatunkową zob. np.: Wilkoń; Grzmil-Tylutki; Loewe; Bartmiński i Niebrzegowska-Bartmińska; Wawer; Дементьев, *Теория речевых жанров* i „Что дало жанроведение современной лингвистике?”; Покровская, et al.

Przywołana definicja akcentuje fakt, iż treść gatunków stosowanych w omawianym typie dyskursu odnosi się do działalności politycznej, a sytuacja ich użycia jest przede wszystkim oficjalna.

Przechodząc do omówienia orędzia, trzeba odnotować, iż jest to specyficzny gatunek dyskursu politycznego, który w literaturze politolingwistycznej jest klasyfikowany przede wszystkim jako ustny (wtórnie mówiony), rytualny i średni pod względem objętości (zob.: Шейгал, Алтунян, Чудинов, *Политическая лингвистика*, Dudek-Waligóra). Orędzie należy do tzw. gatunków etatystycznych, tj. związanych z działalnością państwa (Kita 65). Tworząc układ nadawczo-odbiorczy o schemacie INSTYTUCJA-SPOŁECZEŃSTWO, orędzie ma charakter zinstytucjonalizowany, oficjalny (66). Tym samym status komunikującego wraz z jego polityczną rolą jest w orędziu ściśle wyznaczony – polityk jako nadawca wypowiedzi reprezentuje tu konkretny pełniony urząd w państwie (Чудинов, „Дискурсивные характеристики политической коммуникации” 57).

Doprecyzowując przywołane informacje, dodajmy, że Małgorzata Kołodziejczak dokonała przeglądu słownikowych definicji orędzia i wskazała trzy główne wyznaczniki gatunkowe omawianego tekstu, do których należą: 1) nadawca pełniący istotną funkcję lub rolę społeczną (np. prezydent); 2) komunikat dotyczący ważnych kwestii społecznych dla danej zbiorowości (np. komentarz w trakcie wydarzeń historycznych, w momentach przełomu); 3) zbiorowy, określony społecznie odbiorca (społeczeństwo, naród) (139). Orędzie jest więc mową, do wygłoszenia której są upoważnieni tylko politycy najwyższych szczebli władzy, w wyjątkowych momentach społeczno-politycznych.

Omawiany gatunek posiada cechy stylu wzniosłego, patetycznego, oraz klasyczną kompozycję z uroczystą apostrofą i wyrazistym zakończeniem (Kołodziejczak 140). Do istotnych cech orędzia badacze zaliczają również emocjonalność przekazu, akcentowanie wspólnoty wartości oraz nastawienie na budowanie więzi i bliskości między politykiem a współobywatelami (Mazur 56).

W polskich opracowaniach naukowych wyróżnia się i analizuje trzy podstawowe typy prezydenckich orędzi. Są to orędzia inauguracyjne (zob. np.: Kołodziejczak, Sękowska, Andrychowski, Suska, Osiński), noworoczne (zob. np.: Nowak, Noińska, „Wartości w orędziach noworocznych polskich, rosyjskich i niemieckich przywódców w latach 2012–2015” i „Co roku to samo... Z historii orędzia noworocznego w Polsce, Niemczech i Rosji”) oraz nadzwyczajne, w sytuacjach kryzysowych (zob. np.: Mazur). Przegląd literatury przedmiotu dowodzi, iż najczęstszymi analizowanymi orędziami w polskich pracach są orędzia inauguracyjne. Literatura naukowa opisuje ten typ orędzi jako nierozzerwalny element ceremonii obejmowania urzędu przez wybranego prezydenta, jako fragment wydarzenia politycznego najwyższej rangi,

który charakteryzuje się głównie rytualnością, konwencjonalnością, podejmowaniem określonych tematów (np. opisem stanu gospodarki), próbą przekonania do przedstawianej wizji świata i polityki (Kołodziejczak, Sękowska). Orędzia inauguracyjne mają przede wszystkim charakter symboliczny (Andrychowski 47).

Orędzie noworoczne z kolei jest omawiane jako rytualny, skonwencjonalizowany gatunek wypowiedzi politycznej z powtarzającymi się tematami (np. bezrobocie, wydarzenia historyczne) oraz ze stałą, określoną strukturą, na którą składają się: formuła powitalna, podsumowanie mijającego roku, plany na przyszłość, życzenia na Nowy Rok (Noińska, „Co roku to samo...”). Orędzie noworoczne ma charakter cykliczny – jest emitowane corocznie 31 grudnia i spełnia funkcję integracyjną (Noińska 95–97).

Najmniej miejsca w literaturze naukowej poświęca się orędziom wygłaszanym w stanach nadzwyczajnych, kryzysowych. Uwagę przyciąga artykuł Rafała Mazura *Telewizyjne orędzie do narodu jako narzędzie komunikacji kryzysowej*, który na przykładzie tekstów trzech najważniejszych osób w polskim państwie, tj. Prezydenta Andrzeja Dudy, Marszałek Sejmu IX kadencji Elżbiety Witek i Marszałka Senatu X kadencji Tomasza Grodzkiego, prezentuje cechy przemówienia sformułowanego w czasie pandemii koronawirusa. W przytoczonym artykule zostało wskazane, iż orędzia wygłoszone do narodu w czasie kryzysu pełnią funkcję perswazyjno-informacyjną i są podporządkowane trzem głównym celom: zarysowaniu powagi sytuacji, postulowaniu konieczności walki z trudnościami oraz prezentacji sposobów zażegnania kryzysu wraz z próbą przekonania odbiorców do słuszności wyboru owych sposobów (57).

Do ostatniego typu orędzi bez wątpienia należy badane w niniejszej pracy wystąpienie Prezydenta RP z dnia 24 lutego 2022 roku. Pochylenie się nad przywołanym gatunkiem dyskursu politycznego jest tym bardziej zasadne, iż publikacje naukowe w niewystarczającym stopniu odzwierciedlają cechy orędzia w stanie kryzysu.

3. Retoryczna warstwa orędzia Prezydenta RP z dnia 24 lutego 2022 roku

Na wstępie analizy zaznaczymy, że tytułowe orędzie Andrzeja Dudy jest nieobszernym wystąpieniem – nagranie wideo zamieszczone na oficjalnej stronie urzędu prezydenta trwa 5 minut i 8 sekund. Natomiast tekst orędzia zaczerpnięty ze stenogramu liczy, według danych statystycznych programu WORD, 544 wyrazy, które przekładają się na 3429 znaków bez spacji. Pomimo niewielkiej objętości omawiane wystąpienie zawiera ciekawe przykłady użycia środków retorycznych.

Orędzie rozpoczyna się bezpośrednimi zwrotami *Drodzy Rodacy, Szanowni Państwo!*, które świadczą o tym, że wygłaszany tekst jest adresowany głównie do narodu polskiego. Apostrofa nie jest rozbudowana, ma szablonowy dla dyskursu politycznego charakter i na pierwszy plan wysuwa chęć podkreślenia bliskich więzi prezydenta z obywatelami. Zacytowane sformułowania powtarzają się oddzielnie w różnych miejscach orędzia. Warto dodać, iż zwrot *Drodzy Rodacy!* znajduje się przed ostatnim akapitem wystąpienia i przed wzniosłym wezwaniem-zakończeniem.

Bliskość prezydenta ze współobywatelami, jedność całego polskiego narodu oraz przynależność do wspólnoty zachodnich państw i Sojuszu Północnoatlantyckiego, a także solidarność z Ukrainą wobec rosyjskiej agresji stanowią kluczowe motywy orędzia.

Zamiar eksponowania więzi prezydenta z narodem, zjednoczenia wszystkich Polaków oddaje w badanym tekście przede wszystkim zastosowanie form liczby mnogiej, por. np.:

Nikt nie zna tego [tragedii wojny] lepiej od nas Polaków, tak ciężko doświadczonych przez wojny i agresje⁵;

*Jestem przekonany, że **okażemy** im [Ukraińcom] solidarność i **udzielimy** wszelkiej możliwej pomocy. Wielokrotnie **pokazywaliśmy**, że w momentach trudnych zawsze **potrafimy** stanąć na wysokości zadania. Bo **tacy** jako naród **jesteśmy**.*

W przytoczonych fragmentach w formach liczby mnogiej zostały użyte głównie czasowniki pierwszej osoby, a także imiesłów przymiotnikowy *doświadczeni* oraz zaimek osobowy *my*. Mają one znaczenie *Polacy, wszyscy rodacy*. Prezydent Andrzej Duda stosuje także etnonim *Polacy* i wyrażenie *jako naród*, które mają dodatkowo podkreślić wspólnotę narodową.

Należy zaznaczyć, że kategoria pierwszej osoby liczby mnogiej jest określana jako *pluralis politicus* ze względu na swoją stałą obecność w tekstach ideologicznych, propagandowych, politycznych (Łysakowski 54–55). Pierwsza osoba liczby mnogiej jest uznawana za formę budującą poczucie wspólnoty i bliskości, umożliwiającą kategoryzację świata na „swoich” i „obcych” (35). Przy tym forma ta jest najbardziej niejednoznaczna (35). W literaturze politolingwistycznej, szczególnie rosyjskojęzycznej, analizuje się różnorodny zakres omawianej kategorii w wypowiedziach prezydenta. Wskazywane są następujące podstawowe znaczenia pierwszej osoby liczby mnogiej w prezydenckich mowach: konkretna nacja, rząd, władza (też jako jedność wszystkich trzech autonomicznych rodzajów), społeczeństwo, państwo (Галямина 159). Do wymienionego spisu można włączyć również znaczenia

⁵ Fragmenty stenogramu orędzia są cytowane z oficjalnej strony Prezydenta RP z oryginalną pisownią oraz interpunkcją. Adres strony internetowej z nagraniem i stenogramem orędzia: <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/oredzie-prezydenta-rp,49375> [30.04.2022].

osoby prezydenta i wszystkich jego zwolenników lub sojuszników, patriotów czy obywateli (Чжао 263). Prace naukowe ukazują tym samym, jak bogate spektrum znaczeń kryje się pod *pluralis politicus*. W niniejszym artykule przywołano już użyte w rozpatrywanym orędziu odwołanie do całego polskiego narodu.

Wykorzystując formy pierwszej osoby liczby mnogiej, urzędujący prezydent wypowiada się również w imieniu władzy państwowej, por. np.:

Jako Polska, byliśmy, jesteśmy i będziemy solidarni z Ukrainą i ukraińskim narodem;

Jako Polska wielokrotnie ostrzegaliśmy przed taką [współpracy z Rosją] postawą.

W powyższych cytatach orzeczenia w formie liczby mnogiej odsyłają do rządzącej klasy politycznej kraju. Znaczenie to wzmacnia początkowa, zawierająca choronim, konstrukcja *Jako Polska*, która akcentuje naszą państwowość. Zacytowana fraza powtarza się w całym tekście dwa razy, jak przywołano powyżej, w odstępnie dwóch zdań.

Powtórzenia słów są nieczęstym chwytym retorycznym w wyekscerpowanym materiale mającym niebagatelne znaczenie. Powtarzanie wpływa bowiem na percepcję problemu – umożliwia odbiorcom łatwiejsze przyswojenie i zapamiętanie informacji, szczególnie przekazywanej ustnie, przy której słuchający ma ograniczone sposobności sam się zatrzymać (Кузнецов 205). Powtórzenia na gruncie retoryki są kwalifikowane jako tzw. figury (dokładniej – figury słów), czyli przemieszczenia syntaktyczne, które odróżnia się od tropów, czyli przekształceń semantycznych (Ziomek 201).

Odnotujmy, że zacytowana konstrukcja *byliśmy, jesteśmy i będziemy* stanowi poliptoton, tj. „powtórzenie tego samego słowa w różnych formach, np. różnych przypadkach” (203). W zaprezentowanym fragmencie został wykorzystany czasownik *być* w formie pierwszej osoby liczby mnogiej różnych czasów: przeszłego, teraźniejszego i przyszłego⁶. Poliptoton podkreśla tu ciągłość wspierania wskazanego wschodniego państwa i jego narodu.

Warto też zaznaczyć, że poprzez użycie form zaimka dzierżawczego *nasz* w połączeniu z rzeczownikiem *sąsiad/sąsiedzi*, który doprecyzowuje znaczenie, cytowany polityk mówi o państwie polskim jako o podmiocie na arenie międzynarodowej, a także o całym narodzie, por.:

Dziś nad ranem wojska rosyjskie rozpoczęły zbrojną agresję przeciwko naszemu sąsiadowi, niepodległej, suwerennej Ukrainie;

⁶ Poliptoton odnajdziemy również w dwóch innych zdaniach orędzia: *Niestety nie wyciągnięto wniosków z tamtej lekcji [sytuacji w Gruzji] i wydarzyły się, i wydarzają kolejne tragedie; Jesteśmy i będziemy* obiektem rosyjskiej propagandy i dezinformacji. Wszystkie wykorzystane przykłady dotyczą operowania różnymi formami czasu – przeszłego i teraźniejszego – w przypadku czasownika *wydarzać się*, oraz teraźniejszego i przyszłego – w przypadku czasownika *być*.

*Nasi sąsiedzi – Ukraińcy zdają dzisiaj najtrudniejszy możliwy egzamin, ryzykując własnym życiem*⁷.

Zaimek dzierżawczy *nasz* może skuteczniej niż zaimek *my* tworzyć poczucie wspólnoty, ponieważ nie tylko na nią wskazuje, ale ową wspólnotę presuponuje, utrudniając błyskawiczne jej zanegowanie (Łysakowski 39). Ze wspólnotą imputowaną przez zaimek dzierżawczy *nasz* łatwiej się identyfikować, solidaryzować (39).

Akcentowanie jedności wśród sojuszników Polski z kolei jest obecne w badanym tekście zwłaszcza poprzez użycie dwóch wyrażen: *cała nasza zachodnia wspólnota*, *cała zachodnia wspólnota*, jak również poprzez przymiotnik *wspólne*, przysłówkę *wspólnie* (występuje 2 razy), imiesłów przymiotnikowy bierny *zjednoczeni* oraz poprzez rzeczownik *jedność* (występuje 4 razy). Prześledźmy konteksty z ich występowaniem według kolejności pojawienia się w orędziu:

Agresja rosyjska na Ukrainę, to punkt zwrotny dla całej naszej zachodniej wspólnoty;

Dlatego dzisiaj tak ważna jest jedność i wspólne zdecydowane stanowisko wobec Rosji całej zachodniej wspólnoty;

Najważniejsza jest jedność, jedność i jeszcze raz jedność;

Jesteśmy zjednoczeni, by zapewnić bezpieczeństwo wszystkim krajom sojuszu;

To od tego w jaki sposób wspólnie zareagujemy na zło, które dzieje się na naszych oczach zależy przyszłość wolnego świata. W tych dniach odpowiadamy na kluczowe pytanie: czy wartości, które wspólnie wyznajemy – wolność, demokracja, praworządność, prawa człowieka, solidarność naprawdę coś znaczą czy są tylko pięknymi hasłami? Dla nas, Polaków, są one fundamentem.

W zaprezentowanych fragmentach wybrzmiewa myśl przewodnia całego orędzia – potrzeba zjednoczenia się wobec ogromu zła wywołanego przez Federację Rosyjską. Zjednoczenie to powinno nastąpić nie tylko wewnątrz Polski, ale przede wszystkim wśród światowych politycznych przywódców i zachodnich społeczeństw. Użyto czasowniki w formie pierwszej osoby liczby mnogiej w znaczeniu liderów państw sojusznicznych (*jesteśmy*), a także ich społeczności (*zareagujemy, odpowiadamy, wyznajemy*). Obserwujemy powtórzenia, które stanowią nagromadzenie (tzw. *congeries*) polegające na „wielokrotnym powtórzeniu tego samego słowa albo słów bliskoznacznych, spełniających podobną funkcję lub podobnie brzmiących” (Ziomek 217). Dzięki wykorzystaniu nagromadzenia z każdej części wystąpienia przebiega się najważniejsza wygłaszana kwestia – dążenie do zachowania jedności.

Nadmieńmy, że w ostatnim przywołanym cytacie znajduje się pytanie retoryczne, które jest „wzmocnieniem pożądaney odpowiedzi, a często jej wy-

⁷ Zacytowane zdanie wraz z szerszym kontekstem wywodu zostało omówione w dalszej części niniejszego artykułu.

muszeniem, a tym samym konstatacją znacznie silniejszą niż ta, która by była zawarta w trybie twierdzącym” (229). Ten rodzaj pytań przyciąga uwagę odbiorców oraz uwydatnia zaangażowanie emocjonalne nadawcy (Ożóg 93). We wspomnianym pytaniu dostrzegamy wyliczenie, czyli *enumeratio* (Forajter 145), następujących wartości: wolność, demokracja, praworządność, prawa człowieka, solidarność. Prezydent Andrzej Duda pod postacią pytania retorycznego – czy wartości te są ważne dla społeczności międzynarodowej – w rzeczywistości publicznie potwierdza ich wyjątkową rolę we współczesnym świecie. Odpowiada również, że dla Polaków są one fundamentem, co stanowi klarowny przykład użycia powszechnie znanego mechanizmu metafory. Metafora jest obecnie rozpatrywana nie tylko jako trop, ale przede wszystkim jako podstawowy budulec wiedzy potocznej oddający skomplikowane pojęcia w kategoriach pierwotnych, naturalnych doświadczeń (121). Badacze metafory politycznej określają ten typ jako metaforę artefaktu, tj. nawiązującą do rzeczy wytworzonych przez ludzi (Чудинов Политическая лингвистика 136). Przez swoją obrazowość – zrównanie abstrakcyjnych pojęć z podstawą domu – uwypukla się stosunek polskiego narodu do przywołanych wartości. Jawią się one jako bazowe, nadrzędne, na których organizuje się życie społeczne i formuje państwowość.

W orędziu odnajdziemy także wezwania do jedności światowych przywódców i rodaków, poprzez zastosowanie przeczeń oraz kombinacji przysłówków, por.:

W tych niezwykle trudnych dniach nie możemy dać się podzielić. Tylko razem możemy skutecznie przeciwstawić się złu;

Jesteśmy i będziemy obiektem rosyjskiej propagandy i dezinformacji. Nie dajmy się skłócić, nie dajmy się podzielić, nie dajmy się zmylić.

Przeczenia oraz połączenie przysłówków *tylko razem* dobitnie wyrażają emocjonalny apel prezydenta o zgodę, harmonię.

Dodajmy, iż powtórzenia w ostatnim fragmencie przybierają formę anafory, czyli powielania takich samych elementów na początku fraz (Кузнецов 205)⁸. Jerzy Ziomek podkreśla:

anafora jest zabiegiem taktycznym: zwalnia tempo w obawie przed zgubieniem sensu. Albo zostaje powtórzone to słowo, na którym mówcy szczególnie zależy, albo słowo anaforyczne jest semantycznie obojętne i mogłoby bez szkody dla sensu zdania zostać opuszczone, ale zostaje jednak użyte, by wstrzymać bieg myśli, przygotować słuchacza do odbioru ważnej informacji i wskazówki oraz aby powiązać ze sobą myśli różne zawarte w kolejnych zdaniach pobocznych (211–212).

⁸ Anaforę odnajdziemy również w zdaniu: *Rosyjski atak na Ukrainę dobitnie pokazał, jak ważna jest rola NATO, jak ważna jest obecność wojsk amerykańskich w Polsce i w Europie.* Uwydatnia się tu niebagatelne znaczenie obrony kraju.

Swoje indywidualne działania Andrzej Duda podkreśla przy użyciu czasowników w formie pierwszej osoby liczby pojedynczej (podobnie jak w cytowanej już w tej analizie konstrukcji **Jestem przekonany**), por.:

Mówiłem o tym [o wsparciu Ukrainy przez Polskę] wczoraj w Kijowie zaledwie na kilka godzin przed rosyjską inwazją;

W ostatnich dniach wielokrotnie rozmawiałem o tym [o stanowczej reakcji wobec rosyjskiej agresji] ze światowymi przywódcami;

*Jako Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej i Zwierzchnik Sił Zbrojnych **zapewniam** o pełnej gotowości do zapewnienia bezpieczeństwa naszym granicom.*

Wykorzystanie form pierwszej osoby liczby pojedynczej także służy celom retorycznym – „może wprowadzać i akcentować osobistą relację w komunikacji, zaangażowanie w problem, wzmacniać wiarygodność” (Łysakowski 29). Prezydent uwypuklił tutaj własne podjęte zabiegi dyplomatyczne oraz we własnym imieniu zaświadczył o gotowości do ochrony granic Rzeczypospolitej.

Na uwagę zasługuje również przywołana konstatacja urzędującego prezydenta o Ukraińcach wraz z jej rozwinięciem, por.: *Nasi sąsiedzi – Ukraińcy zdają dzisiaj najtrudniejszy możliwy egzamin, ryzykując własnym życiem. Egzamin, którego stawką jest niepodległość ich państwa.* W tym stwierdzeniu dostrzegamy figurę zwaną anadiplozą, która „sprowadza się do powtórzenia tego samego słowa na końcu jednego segmentu i początku następnego” (Fojrajter 143). Powtarza się rzeczownik *egzamin*, który stanowi tu metaforę socjomorficzną, tj. tworzoną na wzór innych sfer życia społecznego (Чудинов, *Политическая лингвистика* 136). Metafora ta jest obecna również w innym kontekście, por.: *Dziś jako zachodni świat zdajemy egzamin z wiarygodności.* Przyrównanie wyzwania wojny do znanego większości ludziom doświadczenia testu ma za zadanie wpłynąć na zrozumienie omawianego problemu – przybliżyć go społeczeństwu. Znaczenie egzaminu z wiedzy zostało tu przeniesione na egzamin z patriotyzmu, determinacji oraz z dotrzymywania obietnic.

W dalszej części wywodu czytamy: *Bronią [Ukraińcy] **nie tylko swojej wolności, ale wolności nas wszystkich** – Europejczyków.* Widzimy tutaj rozszerzenie zakresu wolności. Zostało uwydatnione, że ukraiński naród walczy o wolność wszystkich mieszkańców Europy, a nie wyłącznie swoją, co ma wywołać dodatkowe poparcie dla działań wspierających Ukraińców.

Prezydent Andrzej Duda wypowiada się także o reakcjach na wywołany konflikt zbrojny, stosując synonimie, czyli „powtórzenie słowa o tym samym znaczeniu, lecz innym brzmieniem” (Ziomek 203), por.:

*Musimy na tę kolejną agresję zareagować niezwykle **stanowczo, twardo**. [...] Potrzebne są bardzo dotkliwe sankcje, które uderzą we wszystkie obszary funkcjonowania rosyjskiego agresora;*

Stany Zjednoczone są i powinny pozostać liderem w kwestii bezpieczeństwa na świecie⁹.

Polski polityk mówi o tym, że agresja Rosji na Ukrainę, kolejna po Gruzji, musi zostać potępiona w zdecydowany sposób. Pożądaną przyszłą reakcją państw zachodnich nakreśla synonimicznie jako stanowczą i twardą, a więc wyrażającą nieustępliwość przywódców. W kolejnym kontekście Andrzej Duda wypowiada się o Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, które powinny utrzymać status lidera światowego bezpieczeństwa. Wykorzystuje przy tym bliskoznaczne czasowniki *być* oraz *pozostać*.

Należy zwrócić uwagę na obecność w badanym tekście tzw. definicji retorycznej, czyli objaśnienia nastawionego na odbiorcę, które nie oddaje całościowego znaczenia opisywanego słowa, a jedynie eksponuje jego wybrane aspekty (Sobczak 44). Ten mechanizm ma za zadanie wpłynąć na sposób postrzegania świata przez odbiorców (44). Definicja retoryczna została wykorzystana w analizowanym tekście do zobrazowania pojęcia wojny, por.: *Decyzją Władimira Putina w Europie rozpętała została wojna. Oznacza ona niezliczone tragedie, śmierć i zniszczenie*. Przy użyciu definicji tego typu prezydent Andrzej Duda uwypukla Polakom dramatyczne skutki, jakie nieuchronnie wywołuje konflikt zbrojny. Samo rozumienie pojęcia wojny nie sprowadza się jednak wyłącznie do jej negatywnych konsekwencji. Porównajmy na przykład definicję tego zjawiska zamieszczoną w opracowaniu leksykograficznym *Język polski. Współczesny słownik języka polskiego* Bogusława Dunaja:

1. 'zorganizowana walka zbrojna między państwami, narodami lub grupami religijnymi albo społecznymi mająca różne cele, np. zagarnięcie obcego terytorium, wyniszczenie przeciwnika itd.; konflikt zbrojny': Wojna obronna, religijna, wyzwolenicza. Wojna domowa, partyzancka. Wypowiadać, rozpętać, prowadzić wojnę. Wygrać, przegrać wojnę. Wybuch wojny. Okrucieństwa wojny. 2. 'ostrzy konflikt z kimś, wzajemne zwalczanie się skłóconych ze sobą osób': Wojna między rodzeństwem. Wojny polityków. Wojna między pracownikami o pieniądze (2008).

Zacytowana definicja wskazuje na znaczenie przemysłowej, zaplanowanej walki różnych zaangażowanych stron (państw, narodów, grup religijnych czy społecznych) o różnorodnych celach. Wskazane zostały niejednorodne typy wojny, np. religijne czy obronne.

Dodajmy, że w omawianym cytacie prezydenta obserwujemy triadę, tj. wymienienie kolejno trzech jednorodnych elementów (Граудина 345). Wykorzystano trzy rzeczowniki: *tragedie, śmierć i zniszczenie*, które w takim nagromadzeniu dobitnie ilustrują katastrofalne następstwa wojny.

Definicji retorycznej można doszukać się też w odniesieniu do pojęcia uchodźców wojennych, por.: *Musimy być przygotowani do przyjęcia wielu*

⁹ Do synonimii jako typu powtórzenia zalicza się również przywołany już w danym artykule fragment: *Dziś nad ranem wojska rosyjskie rozpoczęły zbrojną agresję przeciwko naszemu sąsiadowi, niepodległej, suwerennej Ukrainie*.

uchodźców z Ukrainy. Ludzi, którzy będą u nas szukać bezpiecznego schronienia przed tragedią wojny. W tym fragmencie polski polityk podkreślił jedną z cech uchodźcy wojennego, dotyczącą poszukiwania przez niego bezpiecznego azylu.

Orędzie kończy wzniosły okrzyk: *Niech żyje wolna, niepodległa i demokratyczna Ukraina! Niech żyje Polska!* To emocjonalne wykrzyknienie podsumowuje wartości – wolność, niepodległość, demokrację, które nadal powinny charakteryzować współczesną Ukrainę. Wartości te odnoszą się do formy ustroju państwa zagrożonej w wyniku rosyjskiej inwazji. Również tutaj widzimy triadę – zgrupowanie trzech przymiotników określających Ukrainę: *wolna, niepodległa i demokratyczna*.

Należy uzupełnić, iż całe orędzie charakteryzuje wysoki styl. Wątpliwości może budzić znajdujący się w nim przymiotnik *normalny*, który nasuwa skojarzenia ze stylem potocznym. Znaczenie przymiotnika *normalny*, w tym potoczne, odnotowuje słownik języka polskiego Bogusława Dunaja, por.:

1. 'odpowiadający normie, zgodny z normą, prawidłowy': Normalny objaw. Normalne postępowanie, zjawisko. Normalny poziom cukru we krwi.
2. 'najczęściej występujący, zwyczajny, typowy; niczym się niewyróżniający, stereotypowy, przeciętny': Normalny wygląd, strój. Normalna kolej rzeczy [...]
4. pot. 'stanowiący najbardziej typowy, charakterystyczny przykład czegoś, zwykle czegoś złego (używane dla emocjonalnego podkreślenia, że dane określenie w szczególny sposób dotyczy kogoś, czegoś)': Z kogoś jest normalny drań, łobuz, wariat. To normalne szaleństwo tak jeździć samochodem (1017).

W badanym orędziu wskazana część mowy została zastosowana w następującym kontekście: do tej pory wielu światowych przywódców łądziło się, że z Władimirem Putinem i Rosją można prowadzić **normalne** negocjacje, zawierać porozumienia, które będą respektowane. Użyta fraza „normalne negocjacje” ma znaczenie pertraktacji prowadzonych zgodnie z obowiązującymi normami. Wydaje się jednak odstawać od uroczystego tonu prezydenckiego wystąpienia, ponieważ niejako automatycznie przywołuje styl potoczny – pierwszy, a tym samym najbliższy użytkownikom języka, wariant polszczyzny. Styl potoczny bowiem „tworzy centrum każdego języka” (Bartmiński i Niebrzegowska-Bartmińska 116).

Zacytowane zdanie o negocjacjach i porozumieniach pokazuje fakt odstawiania Federacji Rosyjskiej od norm cywilizowanego świata i wraz z czasownikiem *łądzić się* wystawia negatywną ocenę takim działaniom. W tym fragmencie wyraźnie jest mowa o wielu krajach, do których nie należy Polska. Urzędujący prezydent zaznaczył w dalszej części wywodu, że przed postawą współpracy z Rosją ostrzegał w Gruzji prezydent Lech Kaczyński, którego słowa o możliwym przyszłym ataku na Ukrainę zostały przywołane w tekście badanego orędzia.

4. Wnioski

Orędzie na czas kryzysu, do którego należy wystąpienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy z dnia 24 lutego 2022 roku, stanowi najrzadziej analizowany typ prezydenckiego orędzia w Polsce. Celem artykułu było zbadanie środków retorycznych użytych we wskazanej przemowie polskiego polityka.

Tytułowe orędzie zostało wygłoszone w reakcji na zbrojną agresję Federacji Rosyjskiej na Ukrainę. Wybrzmiewa z niego potrzeba zjednoczenia się Polaków, a także państw sojusznicznych, aby wspólnie odpowiedzieć na ogrom wywołanego przez Rosję zła. Jako podstawowe pożądane reakcje zostały wskazane: nałożenie dotkliwych sankcji na agresora oraz udzielenie pomocy uchodźcom z Ukrainy. Prezydent Andrzej Duda stara się budować poczucie bliskości między nim i wszystkimi rodakami, solidaryzuje się z narodem ukraińskim oraz kładzie nacisk na wartości, które powinny dominować we współczesnym cywilizowanym świecie. Zapewnia również o bezpieczeństwie Polski.

Orędzie ma klasyczną kompozycję zawierającą zwięzłą, charakterystyczną dla dyskursu politycznego apostrofę oraz wzniosłe zakończenie – wykrzyknienie. Opisywany gatunek cechuje uroczysty styl.

Analiza pozwala skonstatować, iż najczęstszymi stosowanymi w orędziu prezydenta Andrzeja Dudy środkami retorycznymi są powtórzenia. Wykorzystano sześć rodzajów powtórzeń: poliptoton, triada, synonimia, anafora, anadiploza, nagromadzenie. Obserwujemy także użycie metafor (artefaktu i socjomorficznej), pytania retorycznego z wyliczeniem wartości oraz definicji retorycznej. Wśród innych przykładów odnajdziemy użycie form pierwszej osoby liczby mnogiej na tle nielicznych form pierwszej osoby liczby pojedynczej. Tak zwane *pluralis politicus* przyjmuje znaczenia: prezydent i wszyscy rodacy, władza państwowa, państwo polskie, przywódcy państw sojusznicznych i ich społeczeństwa.

Pokazano tym samym, że w stosunkowo krótkim tekście znajduje się bogate spektrum mechanizmów retorycznych. Badane środki wpływają na postrzeganie świata oraz przyswajanie przekazywanych treści – przede wszystkim pozwalają lepiej zrozumieć, uwypuklić i zapamiętać istotne informacje. Zabiegi retoryczne dodają wystąpieniom obrazowości, emocjonalności, a także uroczystego charakteru.

Wykaz źródeł

Orędzie Prezydenta RP Andrzeja Dudy z dnia 24 lutego 2022 roku – <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/orędzie-prezydenta-rp,49375> [30.04.2022].

Bibliografia

- Andrychowski, Kacper. „Analiza wartości w orędziach inauguracyjnych Prezydentów RP”. *Retoryka i wartości*, red. Agnieszka Budzyńska-Daca, Ewa Modrzejewska, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2019, ss. 44–62.
- Bartmiński, Jerzy. „Jak opisywać gatunki mowy?”. *Język a Kultura: Akty i gatunki mowy w perspektywie kulturowej*, red. Anna Burzyńska-Kamieniecka, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2012, ss. 13–32.
- Bartmiński, Jerzy, i Stanisława Niebrzegowska-Bartmińska. *Tekstologia*. Wydawnictwo Naukowe PWN, 2009.
- Czachur, Waldemar. *Lingwistyka dyskursu jako integrujący program badawczy*. Oficyna Wydawnicza ATUT – Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, 2020.
- Dudek-Waligóra, Gabriela. „Typologia gatunków współczesnego dyskursu politycznego (na przykładzie działalności Władimira Władimirowicza Putina)”. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Russologica*, nr 13 (326), 2020, ss. 15–26.
- Dunaj, Bogusław. *Język polski. Współczesny słownik języka polskiego*. Wydawnictwo Langenscheidt Polska, 2007.
- Duszak, Anna. *Tekst, dyskurs, komunikacja międzykulturowa*. Wydawnictwo Naukowe PWN, 1998.
- Fras, Janina. *Komunikacja polityczna. Wybrane zagadnienia gatunków i języka wypowiedzi*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005.
- Forajter, Waclaw. „Wśród tropów i figur”. *Retoryka*, red. Maria Barłowska, et al., Wydawnictwo Naukowe PWN, 2008, ss. 116–150.
- Grzmil-Tylutki, Halina. *Gatunek w świetle francuskiej teorii dyskursu*. Universitas, 2007.
- Kita, Małgorzata. „Państwo jako generator gatunków mowy”. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, z. 58, 2002, ss. 65–74.
- Kołodziejczak, Małgorzata. „Inauguracyjne orędzia prezydenckie jako przedmiot interpretacji politologicznej”. *Przegląd Politologiczny*, vol. 2, 2014, ss. 137–148.
- Labocha, Janina. *Tekst, wypowiedź, dyskurs w procesie komunikacji językowej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008.
- Loewe, Iwona. *Gatunki paratekstowe w komunikacji medialnej*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2007.
- Łysakowski, Tomasz. *Wpływowe osoby. Gramatyka i perswazja*. Wydawnictwo SWPS, 2005.
- Mazur, Rafał. „Telewizyjne orędzie do narodu jako narzędzie komunikacji kryzysowej”. *LingVaria*, nr 1 (31), 2021, ss. 55–67.

- Noińska, Marta. „O źródłach wieloznaczności pojęcia *dyskurs* w językoznawstwie (na materiale języków polskiego, rosyjskiego i angielskiego)”. *Progress. Journal of Young Researchers*, vol. 2, 2017, ss. 72–82.
- Noińska, Marta. „Wartości w orędziach noworocznych polskich, rosyjskich i niemieckich przywódców w latach 2012–2015”. *Przegląd Wschodnioeuropejski*, vol. 8, nr 2, 2017, ss. 397–405.
- Noińska, Marta. „Co roku to samo... Z historii orędzia noworocznego w Polsce, Niemczech i Rosji”. *Przegląd Wschodnioeuropejski*, vol. 9, nr 2, 2018, ss. 95–104.
- Nowak, Izabela. „Funkcja pragmatyczna orędzia noworocznego prezydenta (na materiale tekstów wystąpień Prezydenta Federacji Rosyjskiej oraz Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej)”. *Jednostki języka w systemie i mowie*, red. Andrzej Charciarek, et al., Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2015, ss.145–156.
- Osiński, Sebastian. „Leksykalne i pragmatyczne środki perswazji w orędziu inauguracyjnym prezydenta Andrzeja Dudy z 6 sierpnia 2015 roku”, *Acta Politica Polonica*, nr 2 (52), 2021, ss. 101–111.
- Ożóg, Kazimierz. *Język w służbie polityki. Językowy kształt kampanii wyborczych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2004.
- Sękowska, Elżbieta. „Orędzie prezydenckie w komunikacji publicznej – konwencja i/lub oryginalność a kontekst polityczny”. *Język a Kultura: Kulturowe uwarunkowania zachowań językowych – tradycja i zmiana*, red. Anna Burzyńska-Kamieniecka, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2016, ss. 175–185.
- Sławkowa, Ewa. „Dyskursywnie o dyskursie”. *Białostockie Archiwum Językowe*, nr 6, 2006, ss. 89–96.
- Sobczak, Barbara. „O definicjach retorycznych (na przykładzie hasła *gender*)”. *Forum Artis Rhetoricae*, nr 4, 2014, ss. 41–59.
- Sojda, Sylwia. „Słowacka i polska politolingwistyka”. *Z warsztatu współczesnego słowacysty: Studia słowacystyczne dedykowane pamięci profesor Marii Honowskiej*, red. Halina Mieczkowska, et. al., Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2010, ss. 95–100.
- Suska, Anna. „Siła słów u szczytu władzy. Porównanie przemówień inauguracyjnych prezydentury Lecha Kaczyńskiego i Andrzeja Dudy”. *Społeczeństwo i Polityka*, nr 4 (61), 2019, ss. 211–229.
- Wawer, Monika. *Gatunki, formaty w pejzażu telewizyjnym. Jak badać współczesną telewizję?* Wydawnictwo ToC, 2020.
- Wilkoń, Aleksander. *Spójność i struktura tekstu: wstęp do lingwistyki tekstu*. Universitas, 2002.
- Ziomek, Jerzy. *Retoryka opisowa*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990.

- Алтунян, Александр Генрихович. *Анализ политических текстов. Учебное пособие*. Логос, 2006. [Altunyan, Aleksandr Genrikhovich. *Analiz politicheskikh tekstov. Uchebnoye posobiye*. Logos, 2006].
- Галямина, Юлия Евгеньевна. „Мы – они: как в дискурсе Владимира Путина разных лет конструируется идентичность”. *Политическая наука*, № 3, 2016, сс. 152–167. [Galyamina, Yuliya Yevgen'yevna. „My – oni: kak v diskurse Vladimira Putina raznykh let konstruiruyetsya identichnost’”. *Politicheskaya nauka*, № 3, 2016, ss. 152–167].
- Горбунов, Анатолий Геннадьевич. *Дискурс как новая лингвофилософская парадигма. Учебное пособие*. Изд-во «Удмуртский университет», 2013. [Gorbunov, Anatoliy Gennad'yevich. *Diskurs kak novaya lingvofilosofskaya paradigma. Uchebnoye posobiye*. Izd-vo «Udmurtskiy universitet», 2013].
- Граудина, Людмила Карловна. „Коннотативные значения языковых единиц в стилистических фигурах”. *Словарь, грамматика, текст*, ред. Юрий Николаевич Караулов, Майя Валентиновна Ляпон, Ин-т русского языка РАН, 1996, сс. 342–351. [Graudina, Lyudmila Karlovna. „Konnotativnyye znacheniya yazykovykh yedinit v stilisticheskikh figurakh”. *Slovar', grammatika, tekst*, red. Yuriy Nikolayevich Karaulov, Mayya Valentinovna Lyapon, In-t russkogo yazyka RAN, 1996, ss. 342–351].
- Дементьев, Вадим Викторович. *Теория речевых жанров*. Знак, 2010. [Dement'yev, Vadim Viktorovich. *Teoriya rechevykh zhanrov*. Znak, 2010].
- Дементьев, Вадим Викторович. „Что дало жанроведение современной лингвистике?”. *Жанры речи*, № 3 (27), 2020, сс. 172–194. [Dement'yev, Vadim Viktorovich. „Chto dalo zhanrovedeniye sovremennoy lingvistike?”. *Zhanry rechi*, № 3 (27), 2020, ss. 172–194.]
- Кожемякин, Евгений Александрович, и Андрей Васильевич Полонский (ред.). *Современный дискурс-анализ: повестка дня, проблематика, перспективы. Коллективная монография*. ИД «Белгород», 2016. [Kozhemyakin, Yevgeniy Aleksandrovich i Andrey Vasil'yevich Polonskiy (red.). *Sovremennyy diskurs-analiz: povestka dnya, problematika, perspektivy. Kollektivnaya monografiya*. ID «Belgorod», 2016].
- Кузнецов, Игорь Николаевич. *Риторика или ораторское искусство*. ЮНИТИ-ДАНА, 2004. [Kuznetsov, Igor' Nikolayevich. *Ritorika ili oratorskoye iskusstvo*. YUNITI-DANA, 2004].
- Макаров, Михаил Львович. *Основы теории дискурса*. ИТДГК „Гнозис”, 2003. [Makarov, Mikhail L'vovich. *Osnovy teorii diskursa*. ITDGK „Gnozis”, 2003].
- Маслова, Валентина Авраамовна. „Политический дискурс: языковые игры или игры в слова?”. *Политическая лингвистика*, № 1 (24),

- 2008, ss. 43–47. [Maslova, Valentina Avraamovna. „Politicheskii diskurs: yazykovyye igry ili igry v slova?”. *Politicheskaya lingvistika*, № 1 (24), 2008, ss. 43–47].
- Покровская, Евгения Александровна, et al. *Речевые жанры в диалоге культур*. Foundation, 2011. [Pokrovskaya, Yevgeniya Aleksandrovna, et al. *Rechevyye zhanry v dialoge kul'tur*. Foundation, 2011].
- Чернявская, Валерия Евгеньевна. *Дискурс власти и власть дискурса. Проблемы речевого воздействия*. Флинта, 2006. [Chernyavskaya, Valeriya Yevgen'yevna. *Diskurs vlasti i vlvst' diskursa. Problemy rechevogo vozdeystviya*. Flinta, 2006].
- Чжао, Янь. „Использование местоимений первого лица в президентском дискурсе как средство речевого вовлечения”. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*, № 12 (7), 2019, ss. 260–264. [Chzhao, Yan'. „Ispol'zovaniye mestoimeniy pervogo litsa v prezidentskom diskurse kak sredstvo rechevogo vovlecheniya”. *Filologicheskiye nauki. Voprosy teorii i praktiki*, № 12 (7), 2019, ss. 260–264].
- Чудинов, Анатолий Прокопьевич. *Политическая лингвистика. Учебное пособие*. Флинта, Наука, 2008. [Chudinov, Anatoliy Prokop'yevich. *Politicheskaya lingvistika. Uchebnoye posobiye*. Flinta, Nauka, 2008].
- Чудинов, Анатолий Прокопьевич. „Дискурсивные характеристики политической коммуникации”. *Политическая лингвистика*, № 2 (40), 2012, ss. 53–59. [Chudinov, Anatoliy Prokop'yevich. „Diskursivnyye kharakteristiki politicheskoy kommunikatsii”. *Politicheskaya lingvistika*, № 2 (40), 2012, ss. 53–59].
- Шейгал, Елена Иосифовна. *Семиотика политического дискурса*. Гнозис, 2004. [Sheygal, Yelena Iosifovna. *Semiotika politicheskogo diskursa*. Gnozis, 2004].